

Хроника

Chronicle

Осврт на Слободу огледања у Ноћи музеја 2019 – поглед изнутра

По преиспитивању одлуке Етнографског музеја о учешћу у оквиру манифестације *Ноћ музеја*, поновно прикључивање током 2019. године обележиле су две изложбе. У недељи непосредно пре одржавања манифестације отворена је гостујућа поставка *У огледалу* Земаљског музеја из Сарајева, а у самој ноћи *Слобода огледања*, коју је реализовала група аутора из Етнографског музеја. Ауторка поставке о огледалима, на којој су представљени предмети из различитих збирки *Одељења за етнологију*, била је Лебиба Џеко, кустоскиња поменутог, најстаријег музеја у Босни и Херцеговини. Слободу огледања концептуализовали су Јелена Вулетић, Ирена Гвозденовић, Милош Матић и Марко Стојановић. С обзиром на то да је једнодневна годишња манифестација *Ноћ музеја* у свом току непрекидног трајања од скоро две деценије несумњиво редефинисала концепт савремене комуникације са заиста разноврсном музејском публиком, учешће Етнографског музеја под кровним слоганом о слободи поново је показало да етнографска музеологија у савременом окружењу има могућност и задатак да покаже како систем вредности реално непостојећих, традиционалних заједница и њихове народне културе, остаје уграђен у данашњи координатни систем различитих утицаја на начин живота. Поставке двају музеја из региона у којима се током дугог периода сакупља, музеализује и презентује етнографско наслеђе биле су постављене у два галеријска простора – тзв. Фордовој сали и атријуму, који се дословно настављају један на други. Такав приступ у прожимању међународне музејске сарадње и учешћа у неприкосновено најзначајнијем културном спектаклу који укључује делатност културног наслеђа, омогућио је посетиоцима да у компаративном кључу доживе изложбене наративе о огледалима и културном феномену огледања.

Путовање у *Ноћи музеја* кроз време и простор репрезентације етнографског наслеђа започето је стандардизованом фасцинацијом музејским предметом. Вођена стручним ставом ауторке да „Све до средине 20. века огледало је представљало луксузни предмет који није био доступан свима. У складу с вредношћу самог огледала, и оквири су морали бити израђени од скупocenих материјала као што су сребро и седеф“, изложба је у одређеном дискурсу, избором предмета и културном контекстуализацијом, указала на постојање пожељног статусног модела у репрезентованој култури. Чињеница да су простор балканских градских средина вековима обликовали утицаји и прожимања двају великих култура, цивилизација чак – средњоевропске и оријенталне – представљала је један од подстицаја да нам експозиција превасходно укаже на значај предмета примерених и доступних вишим друштвеним слојевима, махом у великим градовима и административним центрима. По првој трећини изложеног материјала ауторка се одлучила да следећи сет огледала репрезентује сеоску израду самоуких занатлија или дословно домаћу радиност, у основи предмете

прављене за најшире друштвене слојеве невелике куповне моћи. Та огледала набављана су и употребљавана већином у сеоским срединама или у оквиру нижих друштвених слојева у градовима. Махом су у питању ручна или стона огледала, та велика група експоната једноставно је у изложбеној целини препозната по избору доступних материјала, технолошком нивоу израде и начинима украшавања у највећој мери примереним културним обрасцима традиционалних заједница на тлу данашње Босне и Херцеговине. Напослетку, изложба је заокружена кућним, зидним огледалима и њиховим оквирима израђеним у распону различитих материјала и широко распрострањених занатских техника израде и украшавања, чиме је репрезентован начин живота, рекло би се, тадашњих средњих слојева у друштву.

Овај део путовања у *Ноћи музеја* заокружен је изласком из изложбеног простора Фордове сале и, „у огледалу“ савременог окружења, још једном је показао да су живи неписани ставови генерација кустоса о вредновању за излагање културног контекста. Музеолошко утемељење етнографских културних сведочанстава, које је очитано у тим ставовима, претпоставља старост и визуелни утисак, тачније, лепоту, значајне материјалне вредности и статусни предзнак изложеног материјала свим другим критеријумима. Несумњив допринос поставке огледала садржан је у томе што су посетиоци могли на једном месту да се суоче са неколико порука изложбеног наратива. На првом месту то су саображаји двају културно и конфесионално другачијих средина, на изложби препознатљиви у луксузним импортима из Средње Европе. Њих је или допуштао кодекс ислама или су на њима обављане корекције у циљу прилагођавања и потоњег потцртавања идентитетских ознака. Друга порука садржана је у одељку где су изложени предмети употребљавани махом у сеоским срединама, на којима су далеко значајније идентитетске ознаке у вези са дугим трајањем традиционалних заједница. Препознајући чињеницу да технолошки ниво високе занатске и уметничке израде представља граничну област у којој се преплићу поља етнографске музеологије и музеологије примењене уметности, Лебиба Џеко је у делу изложбене поставке где су била смештена огледала једноставних облика и орнаментике означила други пол културног распрострањавања и практиковања потребе за огледањем. С обзиром на то да је одабир експонираних предмета био дубоко урођен у народну културу, треба рећи како су они, наспрамно препознатљивим стилским и значењским одредницама луксузних огледала, сврстани искључиво по географском пореклу и месту употребе. Репрезентација изложеног материјала у дискурсу трансмисије употребе и културног вредновања од центра ка периферији, на тај начин је у експографском контексту освежила теорију културних кругова.

Уласком у следећи простор, атријум Етнографског музеја, посетиоци су имали прилику да се сусретну са наменски припреманом изложбом о културној пракси огледања и њеним значењима. С обзиром на то да је јединствени, заокружени доживљај *Ноћи музеја* продужен током година у недељне или двонедељне поставке, пред групом аутора постављен је вишеструки изазов: одговорити на већ постављену тему огледала, не поновити музеолошки приступ гостујуће поставке, а напослетку уградити целокупан садржај у кровни мотив манифестације – *слобода* и њено освајање. Међу задатим параметрима били су услови да *Слобода огледања* на првом месту ипак буде догађај – временски ограничен, на одређеном месту и са манифестационим циљем, што је разрешено изазовом да поставка буде

нестандардно уприличена. Елементи културног спектакла, који мотивише посетиоце да се интерактивно укључе у њене наративе, омогућили су да слобода огледања и огледала уђу у обједињено читање двају системски различитих поставки, што је постигнуто већ претходно назначеним (за *У огледалу*) комуникационим приступом рашчлањавања целине у потцелине. *Слобода огледања* визуелно је започета серијом високих огледала без рама у којима су биле представе митских бића из народних веровања. *Вампир, вила, чума* и остале представе увеле су посетиоце у окружење оностраног постојања, које је у традиционалним заједницама било подједнако стварно као опипљиви свет свакодневице. Знајући да су за све културе и цивилизације огледала била својеврсна капија у други свет, простор који су отворила за претпоставку како су митска бића српских предања била асоцијативна нит за посетиоце ка фолклорном значају и разноврсним уметничким читањима *Алисе у земљи чуда*. Широка музеолошка опсервација као претпоставка за настанак доживљаја о традиционалним веровањима у савременом окружењу, усмерена је ка улози и значају огледања у следећој целини са тематиком огледања као начина за прорицање судбине у тзв. светом времену и простору. Визуелно кодирана у сценографију око репродукције слике *Појање прстену* књажевачког ликовног уметника и музејског радника Драгослава Живковића, порука изнета пред посетиоце поново је постала вишезначна. Црни рам око слике упечатљиво је указао на веровања о, како их је некада назвала Добрила Братић, бучним бићима ноћне тишине, а музејски предмети: лавор са новчићима којима се плаћа спознаја будућности у природном огледалу воде, показали су снагу некадашње (и до данас живе!?) обичајне магијске праксе. Напоследку, заокруживши доживљај о времену и простору традиционалних веровања и праксе огледања, уобличена је трећа целина где су опипљиву, тачније свакодневицу огледања искључиво у циљу неге косе, лица и зуба, репрезентовала културна добра из фонду, рекло би се, тоалетних ентеријера из домена народне културе становања. У целину су постављени искључиво музејски предмети из сеоских домаћинстава, најпре огледало и лавор у тоалетном постољу, а потом столица, сапун и други хигијенски прибор.

Посматрајући два изложбена наратива као јединствени амалгам порука намењених посетиоцима манифестације *Ноћ музеја*, на први поглед се уочавају елементи за путовање временом музејске етнографије. Музеолошким наративом о предметима, у овом случају огледалима која су у експографском низу визуелно кодирана као линеарно обликовани текст, аргументовано је постојање слојевито позиционираних друштвених група и њихових различитости. Такав приступ оличава епоху дугог музејског трајања у којој су аутори – кустоси/стручњаци, били неприкосновени конструктори порука. На основу експозиција и пратећих текстуалних наратива тумачени су, у савременом друштвено-културном окружењу, изворни контексти репрезентованих културних феномена. У на тај начин стандардизованој музеолошкој пракси, подразумевано је да су музејски посетиоци пасивни реципијенти ставова и порука, а очекивани доживљаји су представљали потврду стручног тумачења. На другој страни, дословно тренутком промене простора, посетиоци *Ноћи музеја* су из свакодневног, предметног света огледала, пренети у свет „иза огледала“. Културна употреба сагледавања и провере различитих облика личног визуелног наратива, од физичког изгледа до статусних порука одевања, кићења и

украшавања, редефинисана је сагледавањем и провером свих мисаоних процеса укључених у огледање у својству симболичког преласка у другу стварност. Поруке о обликованим културним ставовима настале повратним током информације, која је преломљена у *огледалу*, надограђене су обрасцима у којима је репрезентована *слобода огледања* у комуникацији са неопипљивим световима иза рефлектујућих површина. У таквом контексту треба говорити о томе како је двојна експозиција у *Ноћи музеја* показала како у етнографском музеолошком кључу путовати од свакодневног до трансцедирајућег постојања слободе огледања. А може се говорити и о томе, како група аутора о концепту изложбе сагласно тврди на сајту Етнографског музеја, да „Огледање је својеврстан човеков чин проласка у неку другу стварност, суштински различиту и симболички другачију свакодневицу. Огледањем се прелази у метафизички свет, креиран човековим схватањем стварности, а не физичком сликом разних предмета. Огледајући се човек у одразу види другог и другачијег себе – симболичким путем се ослобађа од своје свакодневне обичности и у одразу може да створи бољег себе. Огледањем се види будућност, свет мртвих, своја лепота и другачија личност...”¹

Марко Стојановић

¹ Цитат наводим као један од аутора *Слободе огледања*:

<https://etnografskimuzej.rs/uncategorized-sr/noc-muzeja-u-etnografskom-muzeju/> (приступљено 15. децембра 2020).